

Flamenca

ed. Anton M. Espadaler,
Barcelona: Universitat de
Barcelona, 2015, 241 pp.

Si el projecte que té entre mans no pateix cap entrebanc, Anton M. Espadaler haurà publicat entre 2016 i 2017, en català i en prosa, les dues grans novel·les (*novas*: narracions en vers de tema fictici) que ens ha llegat el segle XIII occità: el *Jaufré* i la *Flamenca*. Per al primer lliurament, la *Flamenca*, Espadaler ha tingut en compte, a més de la impecable traducció italiana de Roberta Manetti (2008), altres vuit edicions i versions del text, i ha fet una operació intel·ligent i oportuna: ha girat el text a un català entenedor —llegible i amb dignitat literària— per remarcar-ne la modernitat i estendre-la més enllà dels cercles erudits. Cal agrair a Espadaler l'esforç per reduir al màxim les notes explicatives i aplegar-les al final de la novel·la (p. 177-229). Les notes il·luminen el text per al gran públic i dialoguen àgilment, a través de fonts primàries i secundàries, amb el món medieval que respira dins del cos de la *Flamenca*.

Una part d'aquestes notes justifiquen les decisions del traductor. Espadaler, tal com llegim a la pàgina 32, unifica la varietat de temps verbals en favor del pretèrit indefinit; usa, en la descripció del torneig final, mots que no consignen els dic-

cionaris normatius però són corrents en el llenguatge de l'època i es troben en el torneig de Melú del *Curial e Güelfa*; i substitueix, amb bons arguments, el trobadoresc *fin'amor* per *Bona Amor*. Són tot just tres mostres d'una col·lecció molt coherent. No sempre li ha estat possible, a Espadaler, fer justícia a la creativitat verbal de l'autor de la *Flamenca*: és el cas dels mots inventats *noieira* (la que diu no) i *oqueira* (la que diu oc), consignats en nota (p. 224). Però tot sovint ha sabut trobar una solució brillant, com ara quan tradueix «vasdoi vaidau» per «rostit-bullit», seguint un vers d'Ausiàs March (p. 196-197).

El llibre arrenca amb un próleg (p. 9-32) on Espadaler desplega els seus coneixements de novel·lística occitana medieval, contrastats amb els treballs publicats sobre *Jaufré*, *La Faula* i el *Blandin de Cornualha*. *Flamenca* és una història al voltant de la gelosia, que hi és durament represa. Archimbaud de Borbó, l'antiheroi de la novel·la, antitesi grollera de l'home cortès, és un personatge força més complex que no pas el gelós de les obres precedents de temàtica semblant: el *Castia gilos* o *Las novas del papagai*. El retrat psicològic d'Archimbaud té una profunditat inqüestionable: el turment el fa caure en un procés depressiu agut, i se'n reconeix el principal responsable, atès que no sap qui és el seu rival: «Jo mateix he muntat aquesta conxorxa», afirma (p. 54). La decisió de tancar la seva dona en una torre, de la qual només podrà sortir per anar a l'església, té paral·lismes en la literatura i en la realitat històrica. A través de cançons, sirventesos, cobles, sons, estribots i retronxes, la gelosia d'Archimbaud i la reclusió de Flamenca arriben a oïdes de Guillem de Nevers, un jove cavaller que «sabia de sobres que no es podia estar gaire temps més sense dedicar-se a l'amor, segons manava Jovent» (p. 65). L'aventura està servida.

Flamenca de Namur i Guillem de Nevers personifiquen la bellesa, la gosadia, l'enginy i el refinament cortès. Cavaller i clergue que ha estudiat a París, Guillem es fa passar per canonge i fa servir la litúrgia per seduir Flamenca. No és el primer personatge a fer-ho —la disfressa de clergue tonsurat, ens recorda Espadaler, ja es trobava al *Joufroi de Poitiers*—, i el breu diàleg amorós, construït amb una frase setmanal de dues síl·labes al llarg de tres mesos de misses dominicals (dues síl·labes que Espadaler intenta mantenir a la versió catalana, tot i que no sempre ho aconsegueix: vegeu la nota 10 del capítol 12, a la pàgina 214), és deutor del poema de Peire Roger «Ges non puec en bon vers falhir». Però mai abans cap autor havia situat un festeig amorós a missa. L'atreuiment moral i la intensitat dramàtica d'aquestes escenes fan que es llegeixin encara avui amb fascinació.

L'autor, anònim, hauria escrit l'obra entre 1250 i 1270, amb un destinatari probable: Raimon III de Rocafolh, senyor d'Alga. La *Flamenca* se situa en un temps sense data fixa que «remet vagament a una època d'esplendor, anterior sens dubte al fatídic 1213, però molt difícil de precisar» (p. 15). L'obra és plena de matisos i d'ombres de dubte. Segueix el corrent de renovació realista de principi del segle XIII i ofereix un retaule viu i versemblant de la vida nobiliària a les corts occitanes. Hi és molt clara la defensa, política i cultural, d'Occitània, sotmesa des de Muret al poder francès. *Flamenca* connecta amb la cultura trobadoresca amorosa i contravé la revisió d'aquesta cultura que, a final del segle XIII, es proposa ajustar-la als principis morals del cristianisme, sota la pressió dels intel·lectuals de l'Església, de la Inquisició i del poder francès.

El canemàs inicial de la no-

vel·la —discursos amorosos, edificación d'algunes escenes—, el proporciona la lírica trobadoresca. També hi té un pes específic la narrativa francesa, especialment la figura magna de Chrétien de Troyes. La complexitat del plantejament amorós exigeix, però, l'aportació dels coneixements científics i l'auxili de la literatura llatina, que «col·labora a reforçar un missatge que polemiza amb una certa tradició» (p. 20). Aquesta confluència de paradigmes literaris, llatins, eclesiàstics i vulgars, apunta cap a l'autoria d'un clergue proper al llegat d'Amaury de Bène i els partidaris del Lliure Esperit. Bo i resseguint aquesta línia doctrinal, la *Flamenca* afirma que l'obtenció del plaer és un principi vital i intel·lectual, perquè la intel·ligència és al cim de tot, i fa un elogi encès de les lletres, de les quals depèn la «carnadura moral» dels homes (p. 22).

L'autor proposa una ètica, i fins i tot una teologia, de l'hedonisme, que de ben segur deuria provocar alguna prevenció en forma de censura. Déu, encarnant-se, hauria alliberat la humanitat del pecat original. No hi ha, doncs, condemnes; en la relació amorosa, les dones i els homes juguen el mateix paper («quan sereu junts no hi haurà en el món una parella semblant, ni tan sols el sol i la lluna. Ell és sol i vós solella» (p. 122), frase aquesta que tradueix l'occità «el es soleilz e vos soleilla»); mereixen ser reprovades les dones que es neguen a donar plaer als seus amants. Espadaler apunta que aquesta marca hedonista pot ser l'origen d'alguns dels silencis de la novel·la, que a més d'estar inacabada té un seguit de llacunes en moments especialment compromesos de la trama.

DAVID GUIXERAS